

TALLOZÁS

Diplomácia — 2000-ben

(*Contemporanul*, 1968. 48.)

Mircea Malița külügyminiszter-helyettes folytatja figyelemre méltó futurologiai sorozatát (*A 2000. év krónikája*). A diplomácia tárgyköre persze kivételesen közel áll hozzá, s érdekes fejtegetései is tanúsítják, hogy — más sikeres prognosztikai kísérletekhez hasonlóan — korszerű, azaz manapság érvényes eszmék előrevetítésével igyekszik megfejteni a kifürkészhetetlen jövő titkait.

Malița szerint a diplomácia egyike azon intézményeknek, amelyeket meg kell menteni a megsemmisítésére törő elharmadodott prognózisok rombolásától. A diplomácia kimúlására számítók gondolatmenete szimplista: a — szerintük — kötelező integrálódásból, vagyis az állam-kategória hanyatlásából indulnak ki; s ha felszívódik a nemzetközi relációk alánya, az állam, oda az államközi érintkezést rendszeresen biztosítani hivatott diplomácia is; helyébe a belső adminisztráció lépne, bürokraták váltanák fel a diplomatákat.

De hogyan indulhatna romlásnak „az állam“, amely épp most teljes kivirágzása szakaszába lép? — kérdi Malița. Ellenkezőleg: a független állam képlete tovább erősödik, az államiság erősödése viszont megköveteli a diplomácia szilárdságát.

A diplomácia ellenzői minden fronton hevesen támadnak. Sokat gúnyolódnak például a — szerintük — nevelésügyi protokolláris formaságokon is. Kopottak már a frakkok, hangoztatják, 1815 óta karikatúrákká degenerálódtak a szokások. Hát a mérnökök vagy közgazdászok, az egyetemi tanárok képtelenek lennének egymással közvetlen nemzetközi tárgyalásokat folytatni? Felnöttek, képzettek, okosak, nyelveket tudnak. Mi szükség a diplomaták közvetítésére?

Malița szerint ha a diplomácia semmi egyéb, csupán szimbólum lenne, akkor

is fenn kellene maradnia. Maga a diplomáciai protokoll is csak a nemzeti önbecsüléssel egyidejűleg adható fel. A megbízólevelek átnyújtásának ceremóniája valószínűleg 2000-ben sem különbözik majd a maitól. Hiszen mi is történne, ha egy-egy államfő kötetlenül kinyilváníthatná érzelmeit a bemutatkozó nagykövetet országával szemben... Megölelné a rokonszenvest, s hátat fordítana az ellenszenvesnek, miközben beszédét mondaná?!

A szerző nem zárkózik el a tárgyalások mechanikai segédeszközeinek igénybevétele gondolatától, a diplomácia kibernetizálásának és matematizálásának lehetőségétől, sőt, komoly reményeket fűz mindehhez. De nem hiszi, hogy a fejlettebb műszakiség kiküszöbölne a diplomáciát, vagy hogy lehetővé tenné a külügyminisztériumok közvetlen — a diplomaták szolgálatát mellőző — kapcsolatát. Már csak azért sem, mert az elektronikus diplomácia visszatérést jelentene a titkos diplomáciához, ami manapság nagyon népszerűtlen.

Lejegyezzük néhány szép mondatát a diplomácia etikájáról is, amelyben rendíthetetlenül bízük: „Akárcsak a tudomány, a diplomácia is mindenkor bivalens volt. A tudomány eszközeit mind a rombolás, mind pedig a haladás rendelkezésére bocsátotta. A diplomácia is néha arra kényszerült, hogy az erőszak győzelmét igazolja; máskor viszont tartós, békés és méltányos egyeztetéseken fáradozhatott. A diplomatának szabadulnia kell attól a tisztességtelen rendeltetéstől, hogy a nemzetközi visszaélés jogi igazolója legyen, miként a tudós sem lehet tovább laboráns a tömegpusztító fegyvereket gyártó üzemben. A diplomácia etikai tartalma az ésszerűség gyors fejlődésével halad.“

Hol van az irodalmi alkotás strukturalista vizsgálatának határa?

(*Viața românească*, 1968. 10.)

Az irodalomkutatásban a módszerek megújításának, mondhatnók forradalmasításának korát éljük, s az irodalmi alkotás megközelítésének számos új módszere immár nemcsak az elméleti megindokolás, hanem az elemzés gyakorlati példáival való illusztrálás fokán áll. Elmondható ez az újabban oly gyakran szóba kerülő strukturalista módszerrel is, viszont épp ezek a gyakorlati alkalmazások adnak lehetőséget arra, hogy kitalálhatóvá váljanak problematikus olda-

lai, amelyek e módszer alkalmazásának — sok eredmény elismerése mellett — határait is megvonják.

Paul Cornea egy nemrég megjelent román nyelvű elemzésgyűjtemény (Sorin Alexandrescu—Ion Rotaru: *Analize literare și stilistice*. București, 1967.) kapcsán teszi fel a címünkben megfogalmazott kérdést, s a kötet egyetlen verselemzésével kapcsolatos tanulmányában (*Controlul versei în jurul aplicării structuralismului în analiza literară*) próbál reá választ adni. Cornea hozzáállása lényegében pozitív, maga is hangsúlyozza, milyen fontos szerepe van az ilyenfajta elemzéseknek az olvasó művészi ízlésének tudatosításában s az irodalomtörténet eddigi hagyományosan dogmatikus és merev tanmódszereinek modernizálásában. Bíráló megjegyzései éppen ebből a helyesítő igényből fakadnak, s éppen ezért kívánja e módszer alkalmazásának határait megvonni, szembeszállva azokkal, akik egyetemességét vallják. Cornea érvelése szerint ugyanis a nyelvi alapelemektől a legbonyolultabb alkotóelemekig haladó strukturalista elemzés azzal, hogy minden tényezőnek esztétikai súlyt és funkciót juttat, valójában csak a harmonikus felépítésű klasszikus művekre érvényesíthető következtetésre jut, s zavarba jönne — mondjuk — egy szürrealista alkotás elemzése esetén, vagy minden más esetben, amikor a mű alkatelemeiben eltér a harmóniától, vagy amikor egy nem mindenben klasszikus értékű művel áll szemben.

Másik kifogása abból származik, hogy a strukturalista vizsgálati módszer csupán leíró eredményeket mutat fel, holott a mű maga nem az alkotóelemek leltári összege, hanem a közöttük lévő viszony. E viszony mértékegységei pedig hiányoznak a strukturalista elemzés készletéből, s a leírásnál tovább a mű esztétikai értékelésére vonatkozólag nem képes kielégítő feleletet adni.

Harmadik kifogása a történetiség elhanyagolása a strukturalista vizsgálatokban. Elismeri ugyan jogosultságát — bizonyos elemzés mód belső célja végett —, bizonyos összefüggések kiiktatásának, s a nemrég még oly túlzó, egyoldalú szociológizálással szemben fontosnak is tartja azt, hogy az elemzésben a műalkotás formai tényezői megkapják az őket megillető figyelmet. A műalkotást — még formális szempontból is — rengeteg szál kapcsolja ahhoz a korhoz, amelyben az alkotó él, ahhoz az irányzathoz, amelyhez tartozik, vagy amellyel kapcsolatban van, sőt magának az íróknak a többi műveivel is, s

czeket az összefüggéseket kiiktatni semmiképpen nem szabad.

Végül figyelmeztet arra, hogy a műalkotás (az ő esetében Arghezinek Sorin Alexandrescu elemzte egyik verse) magában hordja a többértelműség lehetőségét, s ennek magyarázata magának a költői képnek a közvetlen fogalmi valóságon túlmutató tartalmi gazdagságában van. Az elemzés formalizálása e többértelműség elveszésének veszélyével jár, ha a kutató nincs tudatában ennek a veszélynek.

A strukturalista módszerű vizsgálat nem tette feleslegessé a hagyományos módszereket, s Cornea szerint használhatósága a főbb megközelítési módokkal való összehangolódásától, egy komplex elemzés-rendszerbe való beépülésétől függ.

Az emberiség múltja és jelene — antropológus szemmel

(*Studii și cercetări de antropologie*.
1968. V. 1.)

Ritkán sikerül egy kialakulóban levő új tudományágat úgy olvasmányosan bemutatni a nagyközönségnek, mint ahogy azt Th. Enăchescu teszi az orvosi antropológiával kapcsolatban. A bukaresti Antropológiai Kutatóközpont folyóiratában megjelent tanulmány rámutat, hogy az orvostudomány és az antropológia érintkezési pontján új tudományág van kibontakozóban. Mindaddig az antropológia csupán az ember világmindenségben elfoglalt helyére összpontosította figyelmét, míg az orvostudomány csak a betegségek megismerésére és kezelésére törekedett. Az új tudományágra, az orvosi antropológiára — mint erre a tanulmány szerzője rámutat — számos megoldatlan kérdés megválaszolása vár.

Első lépés az emberiség fejlődésével kapcsolatos problémák sajátos szempontú tisztázása lenne. A négy lábú életmódról az ember áttért ugyan a két lábú életmódra, mind a mai napig azonban az alkalmazkodás tökéletlen, és a tanulmányíró szerint számos bonyodalmat, sőt betegséget okoz. Az agyállomány például már mintegy 100 000 évvel ezelőtt elérte mai méreteit. A további növekedésnek azonban útját állta, hogy — világra jövelekor — az újszülött koponyája csak egy bizonyos maximális nagyságot érhet el. A vérrellátás lehetősége is korlátozott mértékű az agyban, s a neuronkapcsolatok mennyisége is meghatározott. Az élet hosszabbá vált, s a fogazat ritkán tart

már az emberi lét végéig. A fogazat tartósságát az is csökkentti, hogy a hajdani ételekről a modern ember rátért a lágy és szénhidrátokban gazdag táplálékra. Az emberiség átlagos testmagasságának növekedésével kapcsolatban Th. Enăchescu úgy véli, hogy a mai ifjúság gyorsabb növekedésének, végtagjaik nagyobb hosszúságának nem csupán a jobb táplálkozás és a járványok kiküszöbölése az oka; mindez valószínűleg a fokozott genetikai keveredésre is visszavezethető.

Jelentős teret szentel a szerző az orvosi antropológia őstörténeti és földrajzi vonatkozásainak. Az egyes betegségek és fejlődési rendellenességek történetével kapcsolatban meggyőző bizonyító anyag alapján azt a következtetést vonja le, hogy a néhány évtizeddel ezelőtt még viszonylag „új“-nak tekintett betegségek nemcsak az ősebernél, hanem még a majmokban is megtalálhatók. Több olyan esetet idéz, amikor vad állapotban élő majmoknak maláriájuk, sárgalázuk és homloküreggyulladásuk volt. A mai betegségek legnagyobb része a történelem előtti időkben, vagy az írott történelem kezdetén is létezett. Csonttuberkulózis már időszámításunk előtt 5000-ben élő embernél is előfordult. Az egyiptomi múmiáknál pedig többek között érlelmeszedést és vakbélgyulladást állapítottak meg az utólagos vizsgálatok. A mai betegségek már régen előfordulnak, ma azonban mások az arányok, a betegségeknek is megvan a dinamikájuk: a lepra eltűnőfélben van, míg a rákos megbetegedések száma növekszik. Meggyőzően bizonyítja Th. Enăchescu azt is, hogy az életmód meghatározó jellegű. Az avar férficsontvázak vizsgálatakor derült ki, hogy a lovas életmód sűrűn idézett elő hátgerinc sérvet.

Befejezésül a tanulmányíró kifejezi azt a meggyőződését, hogy az emberiség a jelenben és a jövőben nem annyira egyes szervek szerkezeti változása révén, hanem inkább az agytevékenység módosulásával, tökéletesedésével alkalmazkodik.

Nevelésszociológia

(*Társadalmi Szemle* 1968. 11.)

A konkrét szociológiai és szociálpszichológiai kutatások újjászületése nyomán valamennyi szocialista országban felsemer a megújulás és a nevelésügy szociológiai összefüggései iránt — állapítja meg tanulmányában Pataki Ferenc. Majd rámutat, hogy a nevelésszociológia a „pe-

dagógiai valóság“ tényeinek objektív feltárásával, a nevelési folyamatban ható társadalmi erővonalak dinamikájának részletes megvilágításával járulhat hozzá a pedagógiai tevékenység hatásfokának növeléséhez.

A szerző véleménye szerint a pedagógiai szociológia tárgya és kutatási területe általánosságban a következőképpen körvonalazható: a nevelés-szociológia a célszerűen szervezett és irányított pedagógiai folyamat kimenetelére és eredményére ható társadalmi tényezők hatásmechanizmusát, valamint az intézményes nevelésügynek a társadalmi folyamatokra gyakorolt visszahatását vizsgálja. Bírálva a pedagógiai illuzionizmust és a vulgáris „szociologizmust“, leszögezi, hogy az emberek személyiségének fejlődését, gyakorlati tevékenységük rendszere és módja, külső társadalmi létfeltételeikhez való tevékeny-alkotó viszonyuk szabja meg, nem pedig passzív, fatális és kényszerű alkalmazkodásuk e feltételekhez. Csak ez a felfogás teremthet alapot a nevelés hatékony társadalomformáló szerepének felismeréséhez, s ennek nyomán olyan nevelési gyakorlat kiépítéséhez, amely az ifjúság egyre nagyobb részében valóban képes meghaladni a társadalmi erkölcs és magatartás éppen adott, átlagos színvonalát. A nevelés helyes szociológiai szemlélete így a pedagógiai realizmus serkentője lehet mind a pedagógiai illuzionizmussal, mind a vulgáris „szociologizmus“-sal szemben.

E vetületben különösképpen fontos és időszerű nevelésszociológiai vizsgálódási terület a társadalmi rétegződés hatása az iskolaügyre és a nevelési intézményekben lezajló folyamatokra. Ma már nem vitás, hogy a szocialista társadalom is struktúrált, nem pedig homogén és azonos társadalmi pozíciókból álló alakulat. Ezért a társadalmi rétegződés és a nevelésügy belső viszonyai közötti kölcsönhatás felfedése fontos és időszerű feladat. A vizsgált adatok egybehangzóan tanúsítják, hogy például az iskolai teljesítmények, a lemorzsolódás, a pályaválasztási orientáció olyan jelenségek, amelyeknek jellegét és lezajlását nem érthetjük meg, ha csupán az iskola falain belül maradunk. Ismeretes ugyanis, hogy az iskolai teljesítmények színvonala rendkívül szoros összefüggést mutat a szülők iskolázottságának fokával. A tanulók pályairányulásának nevelésszociológiai vizsgálata hasonlóképpen szükségszerű összefüggést mutat a szülők iskolázottságának foka, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt he-

lye és a tanulók pályaválasztási orientációja között.

Idevágóan méltán hangsúlyozza a szerző: ha a tanulmányi teljesítményeket, a lemorzsolódást és a pályaválasztást nemcsak szociológiai, hanem egyben lélektani és pedagógiai jelenségnek is tekintjük, akkor nyilvánvaló lesz, hogy a pedagógiai tevékenység és az intézményes nevelésügy révén befolyásolhatók az iskolai teljesítmények és a pályaválasztási döntések mögött meghúzódó motívumok és aspirációk. Főként akkor, ha e tevékenységgel egyszerre vesszük célba a tanulót és szüleit. Ez a szubjektív szféra ugyanis bizonyos mértékben hozzáférhető a céltudatos befolyásolás számára.

A zárófejezetben a tanulmány kitér a pedagógusi pálya „elnőiesedés”-ének jelenségére. Kisebb-nagyobb mértékben világszerte megfigyelhető ez a tendencia. A szerző úgy véli semmiféle lappangó antifeminizmus nem rejtezik abban, ha megállapítjuk: a pedagógus-pálya „nőiesedés”-ének mértéke egy ponton túl egészségtelenné válhat, s némiképpen egyoldalúvá teszi, korlátozza a pedagógiai hatás lehetőségét és az iskola nevelőerejét. Így volna ez egyébként az ellenkező előjelű egyoldalúság esetében is. Ha az ifjúságot szinte a felnőttkor küszöbéig némiképp egyoldalú személyes hatások érik, nem kívánatos jelenségek, szükségtelen konfliktusok keletkezhetnek, s ez kétségtelenül csökkenti a személyiségre gyakorolt sokoldalú hatás lehetőségét. Éppen a nevelésszociológiai vizsgálatoktól remélhető az optimális arányok kidolgozása és ennek nyomán a megfelelő gyakorlati lépések megtétele.

Jelentés az öngyilkosságokról

(*The Times*, 57 393.)

Az Egészségügyi Világszervezet jelentése megállapítja, hogy világviszonylatban mindennap 1000 ember vet önkéntes véget életének, és legalább nyolcszor annyi tesz erre kísérletet. Hosszú éveken át az európai államokban és Észak-Amerikában az öngyilkosság a tíz legtöbb áldozatot követelő halál-ok között szerepelt. A jelentés, amely több év adatgyűjtésére támaszkodik, úgy véli, hogy sok öngyilkosság megakadályozható lenne, ha az orvosok, az egészségügyi szervek és általában a nagy nyilvánosság többet foglalkoznának a kérdéssel. Ugyanis az öngyilkosságok latolgató egyének valami-

lyen formában, szóban vagy tettben ezt a szándékukat a legtöbbször elárulják. A manchesteri egyetem professzora, Kessel, kimutatta, hogy 511 páciense közül 34 százalék célzott öngyilkossági szándékára, s ezek kétharmadára fel is figyeltek, de tettük megakadályozására semmit sem tettek. A felmérések azt is bizonyítják, hogy az öngyilkosok a haláluk előtti hónapokban felkeresik orvosukat.

Az öngyilkossági kísérletek oka a jelentés szerint nem annyira a halál óhajítása, mint inkább a reményvesztettség és a kétségbeesett segítségkérés. Akik egyszer öngyilkossági kísérletet tettek, azok rendszerint másodszor is elkövetik, és az esetek 10 százaléka valóban öngyilkosként végzi életét. Vannak öngyilkosságra különösen hajlamos csoportok: ilyenek az idősebbek és a fogyatékos elméjűek. A rossz egészségi állapot, magányosság, a nyugdíjazással elvesztett társadalmi szerep, a közelálló halála az idősebbek között gyakran vezet öngyilkossághoz. A depressziós betegek 15 százaléka általában így végzi életét. Angliában és Walesben minden 50 orvos közül 1 öngyilkoságot követ el. A Föld bizonyos részein viszont a fiatalabb korúak öngyilkossága nagyobb, mint az öregeké. Oxfordban és Cambridge-ben ez az arány a diákok között ötszöröse a város lakosságának öngyilkosaiéhoz viszonyítva. A felmérések szerint az egyetemi hallgatók közül több férfi, mint nő követ el öngyilkoságot.

Kessel professzor kimutatta, hogy 500 — 15 és 19 év közötti — edinburg-i lány közül évenként egy meg akarta mérgezni magát. Ennek főoka a szerelem vagy a szakítás. Nagy az öngyilkossági kísérletek száma a svéd fiatalok között is. Négyötöd részük lány, ezeknek egyharmada szerelmi okokból, egyharmada pedig zilált családi helyzete miatt próbálkozik öngyilkossággal. A gazdasági depressziók, társadalmi zavarok és a korai nyarak idején az öngyilkosságok epidemikus méreteket öltenek. A háborúk alatt viszont számuk csökken.

Az egyes országok viszonylatában — a rendelkezésre álló adatok szerint — az arányszám a legalacsonyabb Olaszországban, ahol százezer lakos közül csak hét lett öngyilkos, Angliában ugyanabban az időszakban a százezerből az öngyilkosok aránya 15,1, Skóciában 11,4, Svédországban 21,7.

Az öngyilkosság formája szinte országonként változik. Afrikában és Hong-

kongban a leggyakoribb az akasztás, Braziliában a mérgezés, Angliában a gázmérgezés, az Egyesült Államokban a főbelövés vagy a robbanószerek használata.

A jelentés feladatul jelöli meg az orvosoknak a preventív intézkedéseket.

Az ősi eposztól — Asturiasig

(*Europe*, 1968. 9.)

Guatemalát idézi az *Europe* szeptemberi száma; ismerteti földrajzi és gazdasági helyzetét, történelmi szerepét, több cikkben foglalkozik irodalmával a kezdetektől napjainkig, szemelvényeket közöl, s külön cikkben foglalkozik a maya művészettel.

Az őslakó mayák korából a színhagyomány útján fennmaradt szövegek a legjobban elterjedt *kisé* nyelven íródtak. Legnevezetesebb a *Popol-Vuh* (A Tanács könyve), amely a Kalevalához hasonló eposz. Kb. 1555-ből keltezik, szerzője ismeretlen. Fray Francisco Ximénez spanyol szerzetes fedezte fel a XVIII. század elején, lefordította, és krónikájában közölte. Több fordítást ért meg, köztük Miguel Angel Asturias is átültette spanyol nyelvre. A *Popol-Vuh* szent és profán szövegek gyűjteménye, amelyben istenek, emberek, állatok mágikus atmoszférában kavarognak. A világ teremtéséről, az ős mayák eredetéről szólnak a mondák, melyek szerint az ember a kukoricakalászból származik. A mayák a „kukorica gyermekei” — ez a címe Miguel Angel Asturias egyik regényének is.

Amerika meghódításával, a spanyol konkviztádorok megjelenésével kezdődik a spanyol nyelvű irodalom. A politikai változások kíséreként Guatemalában gyökeret vert minden olyan irodalmi áramlat, amellyel Európában találkozunk. A latin-amerikai államok közül ma irodalmi vonatkozásban Guatemala a legfigyelemreméltóbb.

Először a klasszicizmus jelentkezik a krónikások és költők műveiben. A spanyol és portugál iga alól való felszabadulás után a francia és angol nép felé fordul Latin-Amerika figyelme. A romantikával megelőzi spanyolországi testvérét. Jelentős képviselői ennek az iránynak José Bates Montufar költő és José Mille regényíró.

A liberalizmus korában a romantikát felváltja a realizmus, majd a naturalizmuson át eljutunk a modernizmusig — ez Guatemala irodalmának aranykorszaka, az 1880-tól 1919-ig terjedő periódus. A modernizmus irodalmi megnyilvánu-

lása annak a nagy társadalmi átalakulásnak, amely a spanyol kolonializmus utolsó bástyájának ledöntésével bekövetkezett.

A modernizmus vezére Ruben Dario költő. Költészetének filozófiai mélységével, szuggesztív erejével, a versformák csodálatos gazdagságával (12 strofatípust 136 különböző formában alkalmazott) elismerést szerzett a latin-amerikai költészetnek a világirodalomban. Guatemala mai irodalmának kiemelkedő alakja Miguel Angel Asturias, költő, regényíró és drámaíró egy személyben, az 1967-es Nobel-díj nyertese. Álom és valóság tükröződik regényeiben (*A kukorica gyermekei*, *A zöld pápa*, *Elnök úr*, *Egy mulatt nő*), az őserdő szépségeivel, nyelvi gazdagságával egyaránt elkápráztat.

Ez az irodalom szorosan kapcsolódik az ország ősi művészetéhez, hiszen a mayák a trópusi szépségtől körülveve a mítoszok világában éltek. Igaz, a mítoszok világát szétfoszlatja a kapitalizmus, de az ősi hagyomány nem tűnik el nyomtalanul.

A magyar Roland-ének nyomában

(*Irodalomtörténeti Közlemények*, 1968. 3.)

Az irodalomtörténeti kutatásban az utóbbi évtizedekben nem egy esetben meglepő eredményeket mutattak fel azok a kutatások, amelyek azóta elpusztult középkori magyar szövegek nyomainak felfedezésével módosították a magyar nyelvű irodalom kezdeteiről eddig kialakult képünket.

Hadrovics László filológiai módszerekkel mutatta ki a középkori magyar Trója- és Nagy Sándor-regény létezését, Eckhardt Sándor összehasonlító módszert alkalmazva akadt udvari énekek és siratódalok nyomára, Balázs János szókincs-vizsgálat eredményeként állapította meg, hogy a vaskosabb népi irodalom középkori előképeként már ismert volt az ún. *goliárd-ének*. Most pedig Vajay Szabolcs párizsi kutató a genealógiát és helynévvizsgálatot hívja segítségül, hogy a korábbi kutatások alapján nem is olyan alaptalan tételét alátámassza: „...léteznie kellett vagy legalábbis létezhetett a középkor más nagy irodalmi alkotásainak nemzeti változata is: Artus király, Trisztán és Izolda, Roland-ének.”

Kiindulópontja, hogy mivel az utóbbiban szereplő névpár (Rollandus-Oliuerius) közül az Oliuerius az eposzban szereplő költött alak nevéként ment át a köztudatba, „ahol a XI. századtól kezdődleg a Roland és Olivér nevek névpári

formában előfordulnak, ott a Roland-éneket ismerni kellett. A középkori magyar családok genealógiájának vizsgálata arra a meglepő eredményre vezet, hogy ez a névpár az Árpád-kor egyik legnevezetesebb nemzetségén, a Rátót-nemen belül 13 ízben fordul elő, mégpedig 8 esetben négyszeres névpárként. Még érdekebb, hogy ez a Rátót-nemzetség Kálmán király feleségével érkezett Magyarországra a dél-olaszországi Caserta városából, s a Roland-ének akkori itáliai elterjedtsége alapján jogosnak látszik a feltételezése, hogy magával hozta a Roland-ének hagyományát is. Ami pedig e hagyomány megmagyarosodását illeti, ugyancsak a középkori oklevelek névanyagából kimutatja, hogy e nevek nem sok idő múlva már magyaros formában: Loránd és Olivér alakban bukkannak fel, s feltételezi, hogy „alkalmasint a magyar versritmus eufóniája szerint formálódtak”. Kálmán korára visszavezethető helynévvel mutatja ki a Roland-énekben szereplő csodálatos kürt, az olifant ismert voltát is, mégpedig egy olyan főnemesei család birtokán, amelynek egyik tagja a Könyves Kálmán feleségét Magyarországra hozó küldöttség tagjaként járt Nyugaton.

„Következésképp — mondja Vajay — bizonyosan feltételezhető, hogy a Roland-ének magyar változata már Könyves Kálmán korában elkészülhetett, a királyné személyéhez közelálló Rátótok valamely magyar dalnoka által.” Bizonyos motívum-rokonságok alapján felveti azt a kérdést is, vajon nem ez volt-e az alapja, forrása a *Gesta Ladislai regis* néven említett Szent László mondakört összefoglaló műnek, hiszen a kettőt összevetve szembetűnő a békés Géza és a harcos László, illetve Olivér és Roland-párhuzam, az intrikus Vid ispán és a Nagy Károly udvarában hasonló szerepet játszó Ganelon rokonsága, vagy a Tordaihasadék Lászlóhoz kapcsolt legendája, amelyhez hasonlóan Roland vitéz a Pireneusokon át nyit hegyszorost a kardjával.

A középkori magyar irodalomra és annak az európai irodalommal való korai kapcsolataira vonatkozó, elgondolkoztató feltételezései mellett különös értéke a tanulmánynak a módszerében rejlő tanulság; s a szerző megállapítása („Régi irodalmunk elveszett kincseinek kutatásában semmiképpen sem hanyagolható el tehát a névtudomány és főként a genealógia eredményeinek figyelembevétele”) talán kiegészíthető és kitágítható, figyelemzvetve arra, milyen fontossága lehet az irodalomkutatás számára sok, eddig elha-

nyagot vagy kellő figyelemre nem méltatott történeti segédtudomány (nyugodtan idesorolhatnók az oklevéltant, a címertant és még sok mást) bekapcsolásának.

Szendrey Júlia póre

(*Magyar Nemzet*, 1968. 241.)

Dernői Kocsis László, Petőfi özvegyének életrajz-kutatója vitába száll mindazokkal, akik kritikátlanul átveszik Szendrey Júlia múlt századbéli megbélyegzését, s a mai nemzedék előtt is torzképet festenek a nagy költő hitesséről. A méltó feltűnést keltő újságcikk nem tagadja, hogy az egykorú közvélemény milyen megbotránkozással fogadta Petőfi özvegyének új házasságkötését a gyászév letelte előtt, s felidéri többek között Herczeg Ferenc és Krúdy Gyula vádjait is a férje eltűnése után Kolozsvárt állítólag cári tisztekkel szórakozó, majd az új házasságban Zoltán fiát elhanyagoló Szendrey Júlia ellen (legújabbban Szaltnai Rezső is ilyen értelemben foglalkozott az özvegy emlékével). A hűtlenség látszata valóban népszerűtlenné tette a közvélemény előtt az özvegyet, az 1925-ben előkerült „levelesláda” anyagának feldolgozása azonban elegendő bizonyító anyagot szolgáltat annak megállapítására, hogy a gyanúsítások és vádaskodások alaptalanok, és a szerencsétlen Szendrey Júlia valójában félreértések áldozata volt.

A valóság az, hogy Petőfiné elkeseredetten kereste férjét a segesvári csatavesztés után, félőrületen bebolyongta Erdélyt, s a pletykák ellene akkor kezdődtek amikor a kolozsvári Vadádi-család lakásán kereső útjainak sikertelensége miatt... leitta magát. Fény derült a nagykultúrájú, jómódú, a tudomány világban tisztelt, de torz növesű, gnómszerű Horvát Ádámmal való házasság titkaira is. A kora egyik legszebb asszonyának ismert Petőfinét a hírhedt Haynau helyettese, Lichtenstein Ferenc herceg szerelmi ajánlataival üldözte s előle menekült a fiatal özvegy a púpos, apró Horvát professzor oltalmába: sértettségében ment férjhez a 48-as politikai magatartása miatt egyetemi állásából felfüggesztett tanárhoz, akivel azonban végül is nem tudott békésen együttélni. A „Horvát-titok” az asszony méhrákos megbetegedéséből eredt. A házastársi életre képtelenné vált Szendrey Júlia — amint ez a levelesláda tartalmából félreérthetetlenül kiderül — felháborodottan utasította visz-

sza perverzításokra hajlamos férjének egészségtelen ajánlatait, s külön lakásba költözött. Ezt a különélést is felrótták bírálói s a pletyka azóta is újra meg újra feltámad.

„A Horvát-titok magyarázatát — közli a *Magyar Nemzet* cikkírója — 1925-ben kapta a kezébe Mikes Lajos. *Miután kutatni kezdtünk, meglepetéssel láttuk, hogy a Júlia-irodalom tele van felszínességgel, tévedésekkel és rosszindulattal.* Mikes a világirodalom egyik legnagyobb alakját tisztelte Petőfiben. Mérheterlenül boldog volt, hogy új, ismeretlen dokumentumok kerültek kezébe, s ezek Júlia alakját is tisztábban megvilágítják. *Elmélyült kutatómunkába fogott, amelynek sugarai eljutottak Bécsig, Grácig, apró erdélyi falvakig, sok-sok családi és hivatali hétépcsétet törtek fel a kérésünkre. A felkutatott anyag nem a rágalmazókat, hanem Júlia levelesládájának halálos ágán apjához intézett, de már el nem küldött keserű gyónásának és »az utolsó üzenetnek« igazságát bizonyította.»*

(Dernői Kocsis László 1930-ban Mikes Lajossal együtt dolgozta fel Szendrey Júlia igazi életrajzát, amely azonban mind a mai napig nem látott napvilágot. Megjelentetése nyilvánvalóan megakadályozná a régi előítéletek ismétlődő felburjánzását.)

Bécs lakosságának eredete és összetétele

(*Der Donauraum*, 1968. 1—2.)

Az osztrák főváros lakossága a századok folyamán a legkülönbözőbb kelet- és nyugat-európai nemzetekből gyarodott. Ez a lakosságnövekedés azonban nemcsak egyéni óhajokat, az embereknek a „centrum” felé törekedését mutatja. Gustav Otruba alaposan dokumentált tanulmányában azt bizonyítja, hogy az idők folyamán egyes foglalkozási ágak munkaerőszükségüket bizonyos földrajzi területekből fedezték, ahol az illető szakmá-

nak hagyományai voltak. Bécsben az elmúlt századokban az építőmunkások jelentős része olasz, a cipészek nagy hányada cseh, a disznókereskedők többsége szerb volt.

Történeti áttekintésében a szerző két korszakra osztja Bécs múltját: az időszámításunk utáni első évezredet „bizánci”, a második évezredet „germán” periódusnak tekinti. Túlmenően e kissé merev felosztáson, az igazság kedvéért megjegyzi, hogy a krónikások szerint még a XIV. században is tartottak szlovén nyelvű istentiszteleteket Bécsben. A mai Bécs Otruba a kereszténység felvételétől keltezi, s ekkorra vezeti vissza a dél-németországi, elsősorban bajor telepek megjelenését a városban. Az idők folyamán a Habsburgok hívására spanyol és olasz papok, katonák, orvosok, zenészek lépik el a várost, különösen a reformációt követő korszakban. Ugyanakkor a gazdasági helyzet rendbetételére számos külföldi, elsősorban holland pénzügyi szakértőt hívnak meg az uralkodók. Már ebben az időszakban a kézművesek egyharmadát külföldiek alkotják.

Fokozódik a bevándorlás a XVIII. században, amikor angol és rajnavidéki szakértők hozzák létre a bécsi acélpipart, dél-franciaországi hugenották teremtik meg a selyempipart, olaszok az üveg- és tükörcsiszolást, svájciak az órapipart. Külön kitért Otruba a legnagyobb bevándorló csoportra: a csehekre. Megállapítja, hogy a legtöbb bevándorló nő mint szolgáltató és napszámosnő, a letelepedő csehek többsége pedig mint napszámos, szabó, asztalos, cipész, lakatos helyezkedett el s ily módon alárendelt szerepet játszott a társadalmi életben.

A macedoromán kereskedők, a szlovén bőrösök, az olasz jég- és cukorkaárusok, a Pázmáneum papneveldejében járó magyar diákok, a török uralom alól elmenekült görögök, bosnyákok, hercegovinaiak, a több hullámban érkező franciák (hugenotta menekültek, majd a forradalom elől menekülő nemeseik) mind külön színtestet jelentettek Bécs életében.

HELYREIGAZÍTÁS. Bleyer György cikkében (Gyulafehérvár építészettörténeti mozaikja, *Korunk*, 1968. 11.) sajtóhiba folytán szerepel „a középkori külső várfalra” kifejezés (az 1621. lapon) a *középkori várfalra* helyett; az Egyesülés Termére vonatkozó „1921—1922-ben... építették” kitétel (az 1626. lapon) helyesen: *átépítették*; az Egyesülés Múzeumával kapcsolatban „a leromlott struktúrát...” helyett (az 1626. lapon) helyesen a *leromlott stukatúrát* olvasandó.